

ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA ÖĞRENİM GÖREN 12-14 YAŞ ARALIĞINDA SPOR YAPAN VE YAPMAYAN ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF THE AGGRESSIVENESS LEVELS OF THE STUDENTS AGED 12-14 WHO ENGAGED IN SPORTS AND NON-SPORTS ATTENDING SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Öğretmen Lokman ARSLAN

Sancaksoy Ortaokulu, İstanbul / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-4405-6300

Doç. Dr. Korkmaz YİĞİTER

Düzce Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Düzce/ TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-6933-3466

ÖZET

Bu çalışma; orta öğretim düzeyinde öğrenim gören, spor yapan ve spor yapmayan 12-14 yaş aralığı öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya 640 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Çalışmada demografik özellikleri belirlemek için bilgi formu, bireylerin saldırganlık düzeylerini belirlemek için Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen Saldırganlık Ölçeği (SO) (Aggression Questionnaire) kullanılmıştır (Buss, 1992). Ölçeğin Türkçeye uyarlaması ise Can tarafından gerçekleştirilmiştir (Can, 2002). Verilerin analizi için ortalama, standart sapma analiz teknikleri kullanılmıştır. Farklılıkları belirlemek için Independent t test, One Way Anova yapılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel olarak değerlendirilmesinde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ alınmıştır. Sonuçlara göre, sözel, fiziksel saldırganlık, öfke ve düşmanlık alt boyutlarında, spor yapanlar ile yapmayanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca fiziksel ve sözel saldırganlıkta cinsiyet açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Spor yapmayan bireylerin saldırganlık oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor Kültürü, Saldırganlık, Toplum ve İnsan, Psikoloji

ABSTRACT

This study was carried out to compare the aggressiveness levels of the students aged 12-14 who engaged in sports and non-sports attending secondary education institutions. 640 volunteer students participated in the study. Information form was used to determine demographics features of the participants, also, the Aggression Questionnaire (SO) developed by Buss and Perry (1992) was used to determine the level of aggressiveness of the students in the study. The adaptation of the scale to Turkish was done by Can (Can, 2002). Mean, standard deviation analysis techniques were used for the analysis of the data. Independent t test, One Way Anova, was used to determine the differences. When the obtained data were evaluated statistically, the level of significance was taken as ($p < 0.05$). As a result of the analyzes, those who did not play at all was found to be higher than those who did sports as amateurs and those who played at leisure time in Physical Aggression, Verbal Aggression, Anger and Hostility subscales, and this was statistically significant ($p < 0.05$). The Physical Aggression and Verbal Aggression subscales were compared, the average of the male students was found to be higher than female students in the study and a statistically significant result was observed ($p < 0.05$). It has been observed that participants who do not play sports have more aggressive attitudes and behaviors than those who exercise or play in leisure.

Keywords: Sport Culture, Aggression, Society and Human, Psychology

1. GİRİŞ

Spor, bireylerin fiziksel ve psikolojik yönden sağlık faktörlerinin geliştirilmesi, heyecan duyabilme, bireysel ya da takım yarışlarında üstün gelme ve asıl anlamı ile başarı faktörünün artırılması için belirli kurallar doğrultusunda ve yine rekabet ölçüleri içerisinde performansın maksimum seviyeye ulaştırılması için gösterilen üstün gayretler bütünüdür (Aracı, 1993). Eski çağlardan bu yana toplumlar içerisinde çok önemli bir yer edinen spor ile ilgili olarak, bilim adamları tarafından birçok tanım yapılmıştır. Spor, bireylerin doğal çevresini beşeri çevresi haline dönüştürürken kazandıkları yetenekleri geliştiren, belirli kurallar çerçevesinde ekipmanlı ya da ekipmansız bireysel veya toplu bir şekilde bireyleri sosyalleştiren ve topluma uyumunu kolaylaştıran, insanın ruhsal varlığı ile bedensel varlığını değiştirip geliştiren, temelinde rekabet, dostluk, paylaşmak gibi kavramları olan bir olgudur (Doğan, 2005). Spor olgusunun genel amacı; spor yapan insanların beden sağlığıyla beraber ruh sağlığını da belli şartlar altında dengeli hale getirip, geliştirilmesidir. Bu kavramı da yarışma ve başarı kavramlarına çevirerek bir etkinlikler zinciri yapar. Spor, hedeflenen başarıya ulaşmak adına çeşitli yönleriyle kişinin sağlığını da dikkate alan bir eylem olmalıdır (Özbaydar, 1983). Spor olgusunun olmazsa olmaz görevlerinden diğeri de bireyin kendini bir sosyal çevreye ait hissetmesini sağlamak ve bu duyguyu geliştirmektir. Ait olma duygusu sosyal bir varlık olan bireyin sosyalleşme süresinde en önemli etkenlerden biridir. Bir aileye, tuttuğu ya da oynadığı takıma, bir ulusa ait olma, bireyin toplumsal olarak sahiplendiği rolün şekillenmesinde ve buna oranla statü kazanmasında oldukça büyük bir kavramdır. Spor faaliyetlerinin yapıldığı çevrede elde edilecek olan bütün başarılar, kişilik hislerinin fazlalaşarak devamına ve bireylerin hızla sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır (Niru & Özönder, 1990).

Çağdaş toplumlar içerisinde spor; toplumsal yaşamın vazgeçilmez temellerinden biridir. Fakat ilerleyememiş toplumlarda spor olgusunun önemi kavranamamış ve gerekli özen gösterilmemiştir. Çağımızda farklı kültürlerin spor kavramına verdikleri değer, kendi toplumsal ve kültürel yapısını yansıtmaktadır. Spor kavramı medeniyetleşme ve gelişmenin bir nişanı olarak kabul edilir (Yetim, 2000). Spor, insanlar ile ilgili olan birçok farklı bilim dalı ile iç içedir. Fonksiyonel bir yapıya sahip olan spor özellikle psikoloji alanıyla yakın bir ilişki içerisinde (Tunç, 1997). Spor psikolojisi içerisinde meydana gelen gelişmeler ile birlikte son dönemlerde en fazla üzerinde durulan konuların başında spor ve kişilik konuları gelmektedir. Bu konu içerisinde, sporun bireylerin kişilikleri üzerine olan etkileri, kişilik ve performans arasındaki ilişki, elit sporcuların sahip oldukları kişilik özellikleri ve sporcu kişiliği gibi farklı birçok çalışma alanı oluşturulmuştur. (Doğan, 2005). Spor her şeyden önce bireylere hitap eden, sağlıklı ve iş verimi yüksek bir toplum ortaya çıkaran, geleceğe güvenle bakabilecek yapıcı, yaratıcı ve sağlıklı genç bireyler yetiştirilmesine katkı sağlayan, sosyal çözülmeye ve yabancılaşmaya karşı kullanılabilen bir araçtır (Yetim, 2011). Spor olgusunun genel amacı; spor yapan insanların beden sağlığıyla beraber ruh sağlığını da belli şartlar altında dengeli hale getirip, geliştirilmesidir. Bu kavramı da yarışma ve başarı kavramlarına çevirerek bir etkinlikler zinciri yapar. Spor, hedeflenen başarıya ulaşmak adına çeşitli yönleriyle kişinin sağlığını da dikkate alan bir eylem olmalıdır (Özbaydar, 1983).

Saldırganlık, bir insanın tanıdığı veya tanımadığı başka insana karşı yaralamaya teşebbüs etmesi ya da bunu düşünmesidir. Eğer böyle bir girişim gerçekleşmemişse de bu durum saldırganlık olarak ifade edilmektedir. Saldırganlık, başka bir canlı ya da cansız varlığa, fiziksel müdahale olmadan inciten ve rahatsız eden tavır takınması olarak da açıklayabiliriz (Boxer & Tisak, 2005). Mustonen ve Pulkinen tarafından yapılan farklı bir tanımda ise; saldırganlık, bir insanın kendi özüne ya da doğadaki canlı ve cansız varlıklara tesadüf eseri ya da planlı bir şekilde zarar verme isteği yaratan davranıştır (Korkut, 2002). Buss (1973), saldırganlığı fiziksel ve sözsöz boyutta değerlendirmiştir. Bu iki saldırganlık amacı kendini belli etmek ve göstermektir. Bu arzuyu taşıyan bireyler etkin ya da etkin olmayan biçimde kendini gösterme arzusu taşır. Hayvanlar saldırganlığını ise insan gibi dolaylı yollardan değil doğrudan gösterir, oysa bireyler saldırganlığı pasif ve dolaylı bir şekilde dış vurabilmektedirler. Bireyler genelde öfke duyduğu hedefi olan birey ile doğrudan karşı karşıya gelmeyi istemeyebilir, hedefi olan birey ile ilgili hikâyeler uydurabilir, o birey hakkında dedikodu yapmak gibi davranışlarla öfkesini gösterebilmektedir (Tuzgöl, 1998).

Saldırganlığın temelinde; ailesel özelliklerin, benliğin bir parçası haline gelmemesinin, vicdan gelişiminin eksikliğinin ve içsel kontrol zayıflığının yattığı ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda, saldırgan davranışların aileler tarafından çocuklara uygulanan disiplin metotlarının olumsuz etkileri, anne-baba tarafından verilen cezalar ve saldırgan davranışın aile tarafından pekiştirilmesine yönelik davranışlar ile

desteklendiği de görülmektedir. Bununla beraber engellenme ve öfkenin de saldırganlığa yol açtığı görülmüştür (Yıldırım, 1998). Fromm, insanın diğer insanlara ya da doğada bulunan canlı ve cansız varlıklara zarar vermeyi amaç edinen, düşünen ve bunu yaptıran tüm etkinliklere saldırganlık adını vermiştir. Saldırganlık kavramını ise iki ayrı kavram haline ayırmıştır. Bu kavramlardan ilki ise biyolojik yapılarımızdan kaynaklı olan ve sadece hayatın devam etmesi için uygulanan yumuşak saldırganlık kavramıdır. İkinci kavram ise doğamız ve fizyolojimiz gereği olmadan sadece keyif için yapılan “zalim saldırganlık” kavramıdır (Korkut, 2002). Saldırganlığın temelini inilse de karşılaşılan olguları açıklayıp, incelemek mümkün olmamaktadır. Bu kavramın temelinde ise bireylerin kişilik ve karakter özellikleri ile gelişme evresinde ne tip ortamlarla ve çevrelerle etkileşim altında olduğu önemlidir. Yine araştırmalara bakıldığında insana özgü olan bu davranış çeşidinin hem ilmi, hem de toplumsal etkileşime girdiği açıktır. Toplumsal çevresi saldırganlık üzerine kurulu olan bir bireyin hormonlarıyla bu duygular karışınca ortaya zalim saldırganlık kavramı çıkmaktadır (Lorenz, 1996). Merkezi sinir sisteminin özellikle beynin belirli bölgelerinin uyarılması ya da tahrip edilmesi sonucunda saldırgan davranışların ortaya çıktığı belirlenmiştir. Saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine yol açan kaygı, korku, kızgınlık, öfke, kin ve nefret gibi duygu durumlarının beyin kabuğunun altında, orta beyin içerisinde yer alan limbik sistemde bulunan kimyasal ileticilerden ortaya çıktığı belirlenmiştir (Köknel, 2000).

Psikologlar, insanoğlunun doğumundan veya kalıttan gelen etkenlerin saldırganlık üzerindeki etkisinin az olduğunu, saldırganlığın oluşmasının en önemli sebebi ise öğrenmenin ne şartlarda olduğudur. Yapılan yüzlerce deney sonunda psikologlar bu öngörüye ulaşmışlardır (Cüceloğlu, 1992). Araştırmalar, saldırganlık davranışının ödüllendirilmesiyle tekrar meydana çıkma olasılığının arttığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, belli bir durumda öğrenilmiş saldırganlık davranışı, başka durumlarda da genelleyip yayılabilir. Buna paralel olarak, eğer çocukların belli durumlarda gösterdikleri saldırgan davranış ebeveynleri tarafından pekiştirilirse, onların bu saldırganlığı bir kişilik özelliği oluşuncaya kadar birey tarafından değerlendirilir (Morgan, 1995). Spor branşlarıyla uğraşmak sadece kişinin bedensel sağlığını korumak için yaptığı bir etkinlik değildir. Spor hem kişinin beden sağlığını geliştirmekte, değiştirmekte hem de psikolojik algılarını kuvvetlendirmektedir. Toplumla entegre olmasını daha hızlı sağlamaktadır. Modern çağdaki gelişmiş toplumlar artık bedensel ve beyinsel sağlığı korumak için insanları spor etkinliği yapmaya davet etmektedir (Balcıoğlu, 2003).

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, İstanbul Esenler İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan resmi izin ile birlikte Esenler Türk İsveç Kardeşlik Ortaokulu'nda öğrenim gören ve Esenler Yavuz Selim Spor Kulübü'nde spor eğitimi alan toplamda 2650 öğrenci oluşturmaktadır. (Esenler Türk İsveç Ortaokulu öğrenci sayısı 1920, İstanbul Esenler Yavuz Selim Spor Kulübü öğrenci sayısı 730). Çalışmanın örneklemini ise; rastgele seçilen 12-14 yaşlar arasındaki toplam 640 öğrenci oluşturmaktadır. Anket doldurulmadan önce; katılımcıya araştırma hakkında gerekli her türlü bilgi verilmiştir; ayrıca katılımcıların araştırmaya katılması tamamen gönüllülük esası göz önünde bulundurularak saldırganlık anketi uygulanmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada incelenen bireylerin saldırganlık düzeylerini belirlemek için Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen Saldırganlık Ölçeği (SO) (Aggression Questionnaire) kullanılmıştır (Buss, 1992). İlk olarak 1992'de geliştirilen ve dört temel bileşenden oluşan bu ölçek, daha sonra Buss ve Warren (2000) tarafından yeniden ele alınmış ve dolaylı saldırganlık bileşeni eklenerek incelenen bileşen sayısı beşe çıkarılmıştır (Buss ve Warren, 2000). Bu ölçek birçok dile çevrilmiş ve farklı toplumlara uyarlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması ise Can (2002) tarafından gerçekleştirilmiştir (Can, 2002). Ölçek fiziksel saldırganlık, sözlü saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık olmak üzere beş alt bileşenden oluşmaktadır. Saldırganlığın beş farklı boyutunu belirlemek için toplam 34 maddeden oluşan ankete katılımcılar; (1) karakterime hiç uygun değil, (2) çok az uygun, (3) biraz uygun, (4) çok uygun ve (5) tam uygun şeklinde beşli likert tipi yanıtlar vermektedir. Buna göre ölçekten alınabilecek en düşük puan 34, en yüksek puan 170'tir (Buss ve Warren, 2000). Buss ve Perry (1992) tarafından yapılan test tekrar düzeyleri 0,72 ile 0,80 arasında değişmektedir (Buss ve Ark. 1992). Ölçeği dilimize kazandıran Can (2002) tarafından yapılan iç tutarlılık çalışmasında ise alfa katsayısı toplam ölçüm için 0,91; alt ölçekler

için fiziksel saldırganlıkta 0,83-0,85, sözel saldırganlıkta 0,36-0,59, öfkede 0,72-0,74, düşmanlıkta 0,74-0,75, dolaylı saldırganlıkta 0,36-0,53 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen güvenilirlik katsayılarının tümü için anlamlılık değeri % 5'in altındadır ($P < 0,05$). Bu değerler, ölçeğin saldırganlık düzeylerini kayda değer düzeyde doğru yansıttığını ortaya koymakla birlikte, bireylerin kendi ifadelerinin samimi ve güvenilir olduğunu düşündürmektedir. Ölçekten alınan puanlar genelde her bir bileşen ayrı ayrı göz önüne bulundurularak değerlendirilmektedir. Ölçeğin her bir alt bileşeninden alınan yüksek puan, bireyin o faktöre ilişkin saldırganlık davranışına sahip olduğunu göstermektedir (Can, 2002).

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, frekans analizi, betimsel istatistikler ve farklılıkları belirlemek için Independent Simple t test ve One Way Anova testleri uygulanmıştır. Elde edilen bulguların değerlendirilmesinde, istatistiksel olarak anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı (n)	Yüzde (%)
Erkek	366	57
Bayan	274	43
Toplam	640	100

Çalışmaya katılan Öğrencilerin Cinsiyetlerine ait bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir. Çalışmaya 366 (%57) erkek ve 274 (%43) bayan öğrenci olmak üzere toplamda 640 kişi katılmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımları

Yaş	Sayı (n)	Yüzde (%)
12 Yaş	124	19,2
13 Yaş	251	38,9
14 Yaş	270	41,9
Toplam	640	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşlarına ait bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir. Çalışmaya 12 yaşında 92 (%15), 13 yaşında 226 (%35), 14 yaşında 251 (%38,9), 15 yaşında 65 (%9,1), 16 yaşında 6 (%2,0) öğrenci olmak üzere toplamda 640 kişi katılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Spor Yapıp Yapmadıklarına Göre Dağılımları

Spor Yapar mısınız?	Sayı (n)	Yüzde (%)
Amatör Olarak Spor Yaparım	158	24,5
Sadece Boş Zamanımda Spor Yaparım	245	38,8
Hiç Spor Yapmam	237	36,7
Toplam	640	100,0

Çalışmaya katılan öğrencilerin spor yapıp yapmadıklarına ait bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir. Çalışmada amatör olarak spor yapanlar 158 (%24,5), sadece boş zamanında spor yapanlar 245 (%38,8), hiç spor yapmayanların 237 (%36,7) olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Katılımcıların Spor Yapıp Yapmadığına Göre Saldırganlık Ölçeği Alt Boyutları

Aylık Gelir Durumuna Göre Saldırganlık Ölçeği Alt Boyutları		N	Ortalama	S.S.	F	P
Fiziksel Saldırganlık	Amatör Olarak Spor Yaparım	158	19,9810	6,30688	57,7	0,00
	Sadece Boş Zamanda Spor Yaparım	237	26,5570	7,14809		
	Hiç Spor Yapmam	245	20,7306	7,25367		
Sözel Saldırganlık	Amatör Olarak Spor Yaparım	158	13,1392	3,33953	61,9	0,00
	Sadece Boş Zamanda Spor Yaparım	237	16,8987	4,06179		
	Hiç Spor Yapmam	245	13,8408	3,57404		
Öfke	Amatör Olarak Spor Yaparım	158	21,2658	4,88259	24,7	0,00
	Sadece Boş Zamanda Spor Yaparım	237	24,0253	4,74156		
	Hiç Spor Yapmam	245	21,2082	4,93332		
Düşmanlık	Amatör Olarak Spor Yaparım	158	19,3671	5,05430	6,99	0,01
	Sadece Boş Zamanda Spor Yaparım	237	20,9072	4,32276		
	Hiç Spor Yapmam	245	19,4163	5,39031		
Dolaylı Saldırganlık	Amatör Olarak Spor Yaparım	158	14,6646	4,50564	9,41	0,00
	Sadece Boş Zamanda Spor Yaparım	245	13,8653	4,40499		
	Hiç Spor Yapmam	237	15,5359	3,82728		

Çalışmaya katılan öğrencilerin spor yapıp yapmadıklarına göre Saldırganlık Ölçeği alt boyutlarına bakıldığında fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık alt boyutlarının hiç spor yapmayanların ortalamalarının amatör olarak spor yapanlara ve boş zamanlarında spor yapanlara göre daha yüksek olduğu görülmüş olup istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç görülmüştür ($p<0,05$). Dolaylı saldırganlık alt boyutunda ise sadece boş zamanında spor yapanların hiç spor yapmayanlara ve amatör olarak spor yapanlara göre ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüş olup istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyete Göre Saldırganlık Ölçeği Alt Boyutları

Cinsiyete Göre Saldırganlık Ölçeği Alt Boyutları		N	Ortalama	S.S.	F	P
Fiziksel Saldırganlık	KIZ	273	21,9817	7,63046	,248	0,03
	ERKEK	365	23,2466	7,51113		
Sözel Saldırganlık	KIZ	273	14,1905	3,93798	1,514	0,00
	ERKEK	365	15,2548	4,07798		
Öfke	KIZ	273	21,9194	5,08972	,406	0,10
	ERKEK	365	22,5616	4,94749		
Düşmanlık	KIZ	273	19,6484	5,14933	3,383	0,19
	ERKEK	365	20,1671	4,80121		
Dolaylı Saldırganlık	KIZ	273	14,8681	4,42389	,809	0,37
	ERKEK	365	14,5644	4,17269		

Çalışmaya katılan katılımcıların cinsiyete göre Saldırganlık Ölçeği alt boyutlarına bakıldığında fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık alt boyutları erkeklerin ortalamalarının kızların ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmüş olup istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç görülmüştür ($p<0,05$). Öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık alt boyutlarında herhangi bir anlamlı sonuç görülmemiştir ($p>0,05$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, öncelikli olarak spor yapanların yapmayanlara göre saldırganlık ilişkisini tüm boyutlarıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Veriler, spor yapıp yapmama, cinsiyet, yaş, sınıf, anne - baba öğrenim durumu, aylık gelir gibi değişkenler ile saldırganlık ilişkisinin karşılaştırılmasıyla elde edilmiştir. Uygulanan ölçek ile deneklerin spor yapmadıklarında gösterdikleri davranışlar saldırganlık yönünden açıklanmaya çalışılmıştır. Buna bağlı olarak; spor yapmayanların, spor yapanlara göre daha saldırgan oldukları yönünde anlamlı bir fark saptanmıştır.

Katılımcıların spor yapma durumları ile saldırganlık ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında $p.05$ anlamlılık düzeyine göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutlarında spor yapan bireylerin puan ortalamalarının spor yapmayan bireylerin puan ortalamalarından yüksek olduğu bulunmuştur. Öfke alt boyutun da ise herhangi bir anlamlılık görülmemektedir. Sporda genellikle saldırganlık, engellenme, haksız kararlar ve yenilgi durumlarında ortaya çıktığı söylenebilir. Müsabakalara veya spor karşılaşmalarına baktığımızda; örneğin futbol karşılaşmasında atak yapan futbolcu bariz gol atma şansını yakalamışken rakip takım oyuncusu tarafından engellemeye maruz kaldığında tepki olarak saldırgan davranış sergileyebilmektedir. Aynı şekilde hakemlerin verdiği yanlış kararlara itiraz etme boyutunda da sözel olarak saldırgan davranış sergiledikleri hatta ne kadar görmek istemesek de bazı durumlarda sporcuların rakip takım veya hakemlere fiziksel saldırganlık derecesinde tepki verdiklerini söyleyebiliriz (Yurttaş, 2016). Dervent (2007)'in yapmış olduğu lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisini incelediği araştırmasında, spor yapanların, spor yapmayanlardan daha atılgan oldukları bulunmuş ancak diğer saldırganlık özelliklerinde spor yapanlar ve yapmayanlar arasında anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur. Benzer çalışmada sporcuların psikolojik ihtiyaçlarını incelediği araştırmasında milli sporcularla, sporcu olmayanların saldırganlık ihtiyaçları arasında anlamlı fark olmadığını ortaya koymuştur (Bilge, 1990). Yıldız (2009)' in yapmış olduğu spor yapan ve spor

yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi başlıklı çalışmasının sonuçlarına göre spor yapanlar ve yapmayanların genel saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir sonuç bulunamamıştır. Arsalan (2010)'ın yapmış olduğu düzenli spor yapan ve yapmayan çocukların demografik özelliklerine göre saldırganlık düzeylerinin incelenmesi çalışmasında da düzenli spor yapmanın çocukların saldırganlık düzeyinin birçok durumdan etkilendiği sonucunu tespit etmiştir. Fazel (2011)' in yapmış olduğu çalışmada, spor yapanlar spor yapmayanlara göre en yüksek sorumluluk seviyesine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Yıldız (2009)'ın yapmış olduğu araştırmada da araştırmaya katılan örneklem grubunun saldırganlık durumlarına ilişkin yıkıcı saldırganlık alt boyutu, spor yapan ve spor yapmayanlar bakımından incelendiğinde spor yapanların yıkıcı saldırganlık puanları spor yapmayanların yıkıcı saldırganlık puanlarından anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Tiryaki (1996) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışma da spor yapan ve yapmayan bireylerin saldırganlıkları karşılaştırılmış ve spor yapanların yapmayanlara göre daha saldırgan olduğu belirlenmiştir. Spor yapanlar ve yapmayanlar arasında yapılan çalışmalarda spor yapanların spor yapmayanlara göre daha canlı, dışa dönük, daha çalışkan, daha sabırlı, toplumsal ilişki kurmaya daha hazır, yeni bir duruma uyum sağlamalarının daha kolay, duygusal yönden daha dengeli oldukları bulunmuştur (Tiryaki, Erdil, Acar, ve Emlek, 1991:19-23). Sporla kazandırılan bu özellikler spor yapanların yapmayanlara oranla daha atılgan olmalarına neden olmaktadır (Solak, 2011).

Katılımcıların cinsiyetleri ile saldırganlık ölçeği alt boyutları ortalamalarına bakıldığında fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık alt ölçeklerinde p.0.05 anlamlılık düzeyine göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Erkek bireylerin puan ortalamalarının kadın bireylerden yüksek olduğu görülmektedir. Öfke alt boyutun da ise anlamlılık olmadığı görülmektedir. Erkek bireylerin fiziki ve biyolojik özellikleri göz önüne alındığında saldırgan davranışlarının dışa vurma özelliğinin ağır bastığını, buna karşın bayanların saldırgan davranış sergileme konusunda yaratılış özellikleri göz önüne alındığında annelik duygusunun vermiş olduğu içsel uyarıcılar nedeni ile erkeklere göre daha az saldırgan olduklarını söylene bilir. Sosyal yaşantıda da herhangi bir olumsuz durum karşısında erkeklerin hemen tepki verdiği, hiddetlendiği ve bununla beraber saldırganlaştığı görülmektedir. Aynı durum karşısında kadınların tepkisel olarak daha yumuşak ve anlayışlı olduğu durumu göze çarpmaktadır. Yapılan benzer araştırmalarda, cinsiyetler arasında saldırganlığın nasıl ifade edildiğini sistematik olarak incelemişlerdir. Araştırma sonunda kızların ve erkeklerin aynı derecede saldırganlık gösterdiği sonucuna varılmıştır (Crick ve Grotpeter, 1995). Konu ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında; Giles ve Heyman (2005) araştırmalarında, ergenlik çağındaki bireylerin cinsiyet ve saldırganlık ilişkisini ele almış ve bu sonuca göre erkek bireylerin saldırganlık düzeylerinin kadın bireylere oranla yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. (Çelik, 2008). Filiz farklı ortaöğretim kurumu öğrencilerinin, saldırganlık ve empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla empatik eğilim puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (Filiz, 2009). Karataş anne-baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkileri, isimli araştırmasında, öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıkların bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır (Karataş, 2005). Konuyla alakalı bir başka yapılmış çalışmada ise yıkıcı saldırganlık boyutunda erkek bireylerin kadın bireylere oranla daha çok yıkıcı saldırgan olduğunu ifade etmiştir (Tiryaki, 1996). Güner takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi isimli çalışmasının sonucunda cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Güner, 2006). Araştırmacıların buldukları sonuçlarda yapmış olduğumuz araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bir başka yapılmış çalışmada olduğu spor yapan ve spor yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi çalışmasında ise kadınların atılgan ve edilgen saldırganlık boyutlarının erkek bireylerden yüksek olduğu sonucuna varmıştır (Yıldız, 2009). Kula, endüstri meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ve saldırganlık durumları isimli araştırmasının sonuçlarına göre cinsiyet ve yaş dağılımı değişkenleri ile saldırganlık durumları arasında da anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Kula, 2008). Dervent, "Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi" isimli araştırmasında, öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıkların bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Atılganlık alt ölçeğinde ise spor yapan kız ve erkek deneklerin atılganlık özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiş, kızların erkeklerden daha atılgan oldukları sonucuna varmıştır (Dervent, 2007).

Sonuç olarak; spor yapmayan bireylerin, spor yapan ya da boş zamanlarında spor yapan bireylere göre daha fazla saldırgan tutum ve davranışlara sahip oldukları gözlemlenmiştir. Saldırganlığa sebep olan bireysel, kültürel, sosyo-ekonomik faktörler dikkate alındığında; bireylerin sportif faaliyetleri hayatlarının bir parçası haline getirdiklerinde bireyin toplum ve toplumun kişi üzerindeki beklentileri değişiklik gösterecek, âdeta bireyi toplumsal faaliyetler açısından daha sorumlu hale getirerek toplumun olumlu rol ve beklentilerine cevap verebilme kapasitesi artacaktır. Kültürel faaliyetler ve sosyal yaşamın bireye yüklediği beklentiler bireyin olumlu yönde eğitilmesine imkân tanıyacaktır. Spor ve sportif faaliyetlerin eğitim alanının gerçek bir parçası haline getirerek bireyin zihinsel ve fiziksel olarak eğitilmesi, birey ve toplumun günümüzün vebası olarak değerlendirilen stres, kaygı ve birçok psikolojik problemlerden uzak tutacak, sağlıklı nesillerin yetişmesine imkân tanınacaktır. Bunun gerçekleşebilmesi için merkezi olarak Milli Eğitim ve Spor Bakanlığı'nın her yaştaki nesilleri sportif açıdan desteklemesi, üniversitelerin daha aktif bir görev almaları, yerelde belediye ve toplum üzerinde söz sahibi olan kurum ve kuruluşların özellikle bunu bir görev olarak görmelerinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ARACI, H. (1993). Okullarda Beden Eğitimi. Ankara: Bağırhan Yayinevi.
- ARSALAN, Ç., HAMARTA, E., ARSALAN E. (2010). Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. İOO İlköğretim-Online Dergisi, 9:379-388.
- BALCIOĞLU, İ. (2003). Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi. İstanbul: Bilge Yayınları.
- BİLGE, F. (1990). Sporcuların Psikolojik İhtiyaçları, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- BOXER, S., & TİSAK, M. (2005). Children' s Beliefs About the Continuity of Aggression. Aggressive Behavior.
- BUSS, A. (1973). Psychology-Man in Perspective. New York: John Willey and Sons.
- BUSS, A.H., & PERRY, M. (1992). The Aggression Questionnaire. Journal of Personality and Social Psychology, 63, 452-459.
- BUSS, A. H. & WAREN, W.L. (2000). Aggression Questionnaire: Manuel. Western Psychological Services. Los Angeles.
- CAN, S. (2002). "Aggression Questionnaire" Adlı Ölçeğin Türk Popülasyonunda Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, Uzmanlık Tezi. İstanbul.
- CRİCK, N. R. & GROTPETER, J.K. (1995). Relational Aggression, Gender and Social Psychological Adjustment. Child Development, 66, 710-722.
- CÜCELOĞLU, D. (1992). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Yayım.
- ÇELİK, E. (2008). Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.
- DERVENT, F. (2007). Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılma İlişkisi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- DOĞAN, O. (2005). Spor Psikolojisi. Adana: Nobel Kitabevi.
- ECE, C. (2014). Futbol Müsabakalarını Stadyumda Seyreden Üniversite ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması (Sakarya İli Örneği), Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- FAZEL, K.A.(2011). The Comparison of Five Personality Traits Between Male and Female Athletes and Non-athletes. Growth and Sporting-Motion Learning.

- FİLİZ, A. (2009). Farklı Lise Türlerindeki Öğrencilerin Empatik Eğilimleri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- FROMM, E. (1982). Sevgi ve Şiddetin Kaynağı. İstanbul,: Pergel Yayınevi.
- GÜNER, Ç. B. (2006). Takım Sporları Ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun.
- KARATAŞ, Z. B. (2005). Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Çağdaş Eğitim Dergisi. 317, 30-39.
- KORKUT, F. (2002). İfade Edici Saldırganlık Ölçeğinin (ISÖ) Türkçeye Uyarlanması Üzerine Bir Ön Çalışma. Adana: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.
- KÖKNEL, Ö. (2000). Bireysel ve Toplumsal Şiddet. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- KULA, E. (2008). Endüstri Meslek Lisesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri ve Saldırganlık Durumları. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- LORENZ, K. (1996). Saldırganlığın Spontanlığı (Şahinoğlu, M. Çev.). İstanbul: Cogito-Üç Aylık Düşünce Dergisi.
- MORGAN, C. (1995). Psikolojiye Giriş. Ankara : Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- NİRU, N., & ÖZÖNDER, C. (1990). Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler. Millî Kültür Unsurları Üzerine Genel Görüşler. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÖZBAYDAR, S. (1983). İnsan Davranışlarının Bilimsel Sınırları ve Spor Psikolojisi, Bilimsel Sorunlar Dizisi. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- SOLAK, N. (2011). Spor Yapan ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Çorum; Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- ŞENYÜZLÜ, E. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi, Kütahya; Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi.
- TİRYAKİ, G., ERDİL, G., ACAR, M., & EMLEK, Y. (1991). Sporcu ve Sporcu Olmayan Gençlerin Kişilik Özellikleri. Ankara: SHD.
- TİRYAKİ, Ş. (1996). Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi:(Takım ve Bireysel Sporlar Açısından Bir İnceleme). Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Mersin.
- TUNÇ, A. (1997). Beden Eğitimi ve Spor Tarihi. Ankara : Damla Ofset Matbaacılık.
- TUZGÖL, M. (1998). Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YETİM, A. (2000). Sporun Sosyal Görünümü. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri.
- YETİM, A. (2011). Sosyoloji ve Spor. Ankara: Berikan Yayınevi.
- YILDIRIM, F. (1998). Saldırganlık ve Cinsiyet İlişkisi. Mülkiyeliler Birliği Dergisi.
- YILDIZ, S. (2009). Spor Yapan ve Spor Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.